

ואתחנן

גם צריך ביאור: מהו הדיוק „אז יב-דיל“, דמשמע שכאן קרה מאורע מיוחד שבגללו „נתן לבו כו' שיבדילם“ (וע"ד שפרש"י תיבת „אז“ בפסוק „אז ישיר“ – „אז כשראה הנס“, וכן בשאר הדוגמאות שם).

ב. להלן ממשיך רש"י: „ואע"פ שאינו קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיי-מנה“.

ויש לדייק – למה הביא רש"י ענין זה („ואע"פ שאינו קולטות כו'“) באותו ד"ה, שלא כדרכו ברוב המקומות, לכתוב כל ענין בד"ה בפ"ע, והרי לפום ריהטא ביאר רש"י כאן ב' דברים שונים: א) פירוש החיבוש „אז יבדיל“, ב) ביאור הענין ש-הבדיל משה ערים אלו „אע"פ שאינו קולטות כו'“ – ומה טעם צירפם רש"י בד"ה אחד?

יש מפרשים, שהמשך דברי רש"י „ואע"פ שאינו קולטות כו'“ הוא הביאור והתירוץ ע"ז שנאמר „אז יבדיל“ – לשון עתיד, דכיון שלא היו קולטות אז, לפיכך לא שייד לומר הבדיל (לי עבר). אבל פירוש זה דורש ביאור, דאע"פ שאינו קולטות, הרי ההבדלה של ערים אלו כבר ה', ולכן „הבדיל“ הוא לשון עבר.

א. בפסוקי „אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן גו'“ פרש"י „אז יבדיל – נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, ואע"פ שאינו קולטות כו'“ (כדלקמן סעיף ב).

וכתבו המפרשים, שהטעם שפירש רש"י ש„אז יבדיל“ קאי על המחשבה ל-הבדיל, „נתן לב להיות חרד לדבר שיב-דילם“, ולא על מעשה ההבדלה עצמו, הוא מחמת התיבות „אז יבדיל“, ד„אז“ הוא לשון עבר, ובהמשך לזה הול"ל „(אז) הבדיל“, לשון עבר, ולא יבדיל לשון עתיד. ולכן פירש ש„אז יבדיל“ קאי על המחשבה להבדיל („נתן לב . . לדבר“), וכמו שפירש בפסוקי „אז ישיר משה“ – „אז כשראה הגם עלה בלבו שישיר שירה, וכן אז ידבר יהושע“ וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה . . למדנו שהי"ד על שם המחשבה נאמרה. וכן בנוד"ד, דמ"ש „אז“ לשון עבר ו„יב-דיל“ לשון עתיד, הוא לפי שקאי על המחשבה שיבדיל שהיא לפני (והסיבה למעשה של ההבדלה בפועל).

וצריך להבין, דאם הכוונה היא רק על המחשבה ה' לו לרש"י לכתוב „נתן לב להבדיל“ וכיו"ב, ולמה מחזק ומדגיש „נתן לב להיות חרד לדבר“.

(6) והוא ממכות יד, א.

(7) נחלת יעקב כאן. דבק טוב. וראה גם באר מים חיים (לאחי המהר"ל). צפע"נ עה"ת פרשתנו ג, כה.

(8) ויומאתק ע"פ הגירסא בא' מכת"י רש"י (שתח"י), „אע"פ“ (בלא וא"ו).

(9) כמו שהקשה בבאר בשדה על פרש"י כאן.

(1) פרשתנו ד, מא.

(2) ראה רא"ם, רע"ב, גוי"א, משמרת הקודש, באר רחובות, ועוד. ספר זכרון בשלח טו, א.

(3) בשלח שם.

(4) יהושע יד, יב.

(5) מ"א ז, ח.

ג. והביאור בזה:

הירדן¹¹.

והנה החידוש שנתחדש בפשטות ה' כתובים בפרשת ואתחנן הוא, שעד אז הי' משה עדיין מצפה שמא יורשה לו ליכנס לארץ (ובפרט לאחר כיבוש סיחון ועוג, ש"דמיתי שמא הותר הנדר"¹²), אבל ב- פרשתנו כבר נאמר למשה (לאחרי ש- "ואתחנן אל ה' גו' אעברה נא גו' - ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה עלה ראש הפסגה גו') כי לא תעבור את הירדן הזה"¹³.

וזהו מה שפירש רש"י כאן עה"פ "אז יבדיל" - שהמדובר הוא לאחר שישאל כבר מוכנים ליכנס לארץ [וכמפורש בכתוב שלפניו]¹⁴, "להוריש גוים גו' להבי- אך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה", ובפרש"י "כאשר אתה רואה היום", וכבר ידוע שמה אינו נכנס עמהם, הנה "אז" - "נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילים":

הפירוש הפשוט של חרדה זו, יראה הנובעת מחשש אם מעשיו בזה הם כדרוש וכדבעי. וזהו שמשה "נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילים - ואע"פ שאינו קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען כו" - דכיון שהיא מצוה התלויה בארץ, שכל גדר של ערי מקלט הוא לאחר שיעברו את הירדן לארץ כנען, חשש שמא גם הזמנת והבדלת הערים היא רק לאחר כניסתם לארץ ישראל, ואין מקום שמה יבדילים קודם לכן.

ויתירה מזו יש לומר, ד"חרדה" זו היא

הפעם הראשונה שנתפרש בכתוב ענין הבדלת ערי מקלט היא בפ' מסעי, ושם נאמר¹⁵, "כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען והקרייתם לכם ערים ערי מק- לט תהיינה לכם . . והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיי- נה", הרי שהזמנת והבדלת ערי מקלט (גם אלו שבעבר הירדן) הוא לאחר ש"אתם עוברים את הירדן"¹⁶.

ומשמע מזה, שמצות ערי מקלט הוא דבר התלוי בארץ ישראל, ע"ד מצוה ה- תלוי בארץ, שלכן לא חל החיוב והמצוה אלא לאחר שיעברו את הירדן והיו בארץ ישראל, אלא שכיון שגם עבר הירדן ירשו בני ישראל ודרים שם¹⁷, לכן עו- שים ערי מקלט גם (בדרך טפליה) בעבר

(10) לה, יוד ואילך.

(11) ודוחק גדול לומר דפשוטו של מקרא זה הוא דכיון שאתם עומדים לעבור את הירדן לכן "והקרייתם" עכשיו (לפני העברת הירדן), שהרי לשון הכתוב הוא, "כי אתם עוברים את הירדן גו" - שם לג, נא"ב (וראה רש"י שם, נא).

(12) ראה לקו"ש ח"ג ע' 124 ואילך (ובהערה 20 שם), דאף שלדעת רש"י גם ארץ סיחון ועוג (עבר הירדן) ניתנה לאברהם כו' (דלא כאור החיים מטות לב, ז. דברים ב, כ. וראה אה"ח שם ג, יג - ב' האופנים), מ"מ, המצות התלויות בארץ נוהגות רק בזאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותיה" (מסעי לד, ב רש"י שם).

(13) וע"ד עצם נחלת בני גד ובני ראובן (וכיבוש ארץ סיחון ועוג ככלל), שבכל אופן נעשה נחלת ישראל בתור הוספה (וטפילה) לנחלת ארץ כנען, כמפורש בפשט"מ בס"פ מטות - ועד"ו במצות ערי מקלט, שעיקר מציאותן הוא בארץ כנען, ורק בדרך טפל ישנן ערי מקלט בעבר הירדן. ולהעיר מאלשיך פ' שופטים (ט"ח, ח).

שלעת"ל יתבטלו השלש שבעבר הירדן, כי לא ישובו שם ישראל". ע"ש.

(14) וראה לקמן סעיף ה.

(15) פרש"י ריש פרשתנו.

(16) ג, כג"כ.

(17) ד, לח.

עשה להפריש ערי מקלט" מהכתוב „שלש ערים תבדיל לך", הרי בהלכה שלאח"ז מפורש „ושש ערים היו" ולמה לא הביא הכתוב שבו מפורש שישנן שש ערי מקלט, וכמ"ש בהלכה הג' „שש ערי מקלט תהיינה לכם", או הכתוב שלפנ"ז „והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם".²¹

(ב) בהלכה ב' – מהו לשונו „ושש ערים היו" – לשון של סיפור דברים, דלכאורה הול"ל לשון של ציווי וחיוב.

(ג) בהלכה ג' כ', „והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען", ולכאורה הלכה זו כבר נכללת במ"ש בתחילת ההלכה ש„אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם". ובפרט מהו שמוסיף „והודיענו משה רבינו", שמה מוכח, ש- זהו דין נוסף שאינו נכלל בדברי הכתוב „שש ערי מקלט תהיינה לכם".

ובכלל צ"ע מ"ש הרמב"ם „(והודיענו משה רבינו כו') ולמה הבדילן אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה" – הרי א' ה- רמב"ם הוא ספר „הלכות הלכות", ב)

(21) שם, יא.

(22) במנין המצות שבריש ספר היד מ"ע קפב „להכין שש ערי מקלט שנאמר (שופטים שם, ג) תכין לך הדרך ושלשת", ועד"ז בסהמ"צ שם]ובהוצאת העליר וקאפה, במקום „להכין" – „להבדיל". אבל בשניהם התוכן „להכין", וכמו שממשיך (בהוצאת העליר, ועד"ז בהוצאת קאפה) „ושיתוקן דרך אליהם וישירו אותם". ובהכותרת להל' רוצה „להפריש ערי מקלט ולכוין להם הדרך" ואינו כותב מנין הערים.

אם זה כפי רצון ה', דכשם שרצון ה' שמשנה לא יכנס לארץ, כמו"כ אולי רצונו ית' שמצוות התלויות בארץ לא ייעשו על ידו, וזהו טעם חרדתו של משה – לא רק אם יש איזון חלות בהבדלה שלו, אלא אם ההבדלה שלו היא כפי רצון ה'.

[עפ"ז י"ל, שאין כוונת רש"י כאן רק לפרש התיבות – „אז יבדיל" לשון עתיד על שם המחשבה שהיא לפני העשי' (כמו שפי' בפסוק „אז ישיר"), אלא שגם כל מעשה משה כאן הוא באופן של „יבדיל", שחרד בעשיית ההבדלה, והסיבה לכך היא – „אז", מאחר שעומדים ליכנס לארץ, והוא אינו נכנס עמהם (ונמצא שהוא דבר שאינו שייך אליו), כנ"ל. וזהו „יבדיל" ל' עתיד, לפי שהי' מעין הבדלה בנוגע למעשה ההבדלה גופא].

ד. ויש לבאר הענין ע"ד ההלכה, וב- הקדם דברי הרמב"ם בהל' רוצה ושמי- רת נפשי:

„מצות עשה להפריש ערי מקלט שנאמר" שלש ערים תבדיל לך ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל". ובהלכה שלאח"ז: „ושש ערים היו, שלש הבדיל משה רבינו בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע בארץ כנען", ובהלכה של- אח"ז: „אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר" שש ערי מקלט תהיינה לכם, והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען, ולמה הבדילן אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה".

וצריך ביאור:

(א) למה מביא בהלכה הא' „מצות

(18) רפ"ח.

(19) שופטים יט, ב.

(20) מסעי לה, יג.

(*) ובמנין המצות שעל סדר ההלכות בריש ספר היד – „ולחכין לו".

שלש שבארץ כנען, ודין זה אינו בכלל הלימוד שבתחילת ההלכה, שש ערי מקלט תהיינה לכם, שאין כל אחת משש ערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן – אלא הוא דין מיוחד בערי מקלט שבעבר הירדן.²⁶

כלומר: הדין הראשון שבהלכה זו – „אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן” – הוא, שדין קליטת ערי מקלט הוא רק כשישנן כל ששת ערי מקלט, דכל ששת ערי מקלט הוי כמו חפצא אחת, ולכן אם חסרה אחת מהן אין דין קליטה בכולן, ודין זה שווה בכל שש ערי מקלט, הן אותן שבארץ כנען והן אותן שבעבר הירדן.²⁷

ואח”כ מוסיף הרמב”ם עוד הלכה – „והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען” – דכיון שכל עיקר מצות הפרשת

למאי נפק”מ להלכה השקו”ט למה הבדיל משה רבינו את שלש הערים בעבר הירדן.²⁸

ה. ונראה שהן הן הדברים:

במ”ש בריש הלכות מצות ערי מקלט „מצות עשה להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל, קמ”ל הרמ”כ”ם שמצוה זו היא מצוה התלויה בארץ, ולכן יסוד מצות ערי מקלט הוא מ”ש „שלש ערים תבדיל לך”²⁹, כי עיקר חיוב ומצוה דהפרשת ערי מקלט היא על שלש הערים שבא”י³⁰, ואח”כ ממשיך (בהלכה בפ”ע) „ושש ערים היו כו”, כלומר, ש”גם שיסוד החיוב והמצות עשה הוא הבדלת שלש ערים בארץ ישראל, מ”מ, שש ערים היו”, שהלכה שבפועל יהיו שש ערי מקלט שקולטות את הרוצח (גם שלש בעבר הירדן), שדין ערי מקלט חלים על כל ששת הערים.

ונקודה זו חוזר ומדגיש הרמב”ם בה”לכה הג’, דכשם שהוא בהמ”ע דהפרשת ערי מקלט, שהמצוה היא בארץ ישראל דוקא (והבדלת ג’ ערים בעבר הירדן היא כעין טפל ודבר נוסף), עד”ו מצינו בדין קליטתן – ש”והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו

(26) להעיר מספרי דבי רב לספרי שם (לה, טו), דמפרש דדרשת המשנה (מהכתוב לה, יג) ודרשת הספרי (מהכתוב שם, טו) – הם בנוגע לב’ דברים. ע”ש.

(27) ראה ספרי דבי רב שם בנוגע לדרשת הספרי, דאפילו לאחר שהתחילו להפריש אותן שבארץ ישראל כ”ו שלא הפרישו שלשתן לא קליטה שום אחת מהן, וממשיך „ואולי דאיכא למשמע מזה גם לעת”ל . . . דהתם נמי לא תקלוט שום אחת [גם מאותן שבארץ קיני קניזי וקדמוני] עד שיפרישו כולן”, ומביא לשון הרמב”ם הנ”ל „אין אחת מערי מקלט קולטות עד שיפרישו כולן כו”.

ועוד י”ל דנוגע לפועל בזמן הבית – אם חרבה אחת מהן אם השאר קולטות. וראה תוספ’ תא מכות פ”ב, ב. צפע”ז להל’ תרומות בתחלתו (ב, א ואילך), עתק בצפע”ז לירושלמי מכות שם. אבל ראה שירי קרבן לירושלמי מכות שם פ”ב ה”ו (לדף ז, ב) ד”ה ותימה. שיה יצחק למשנה מכות שם. ועוד. וראה מדרש דברים רבה מכת”י (ירושלים, תשל”ד) ע’ 62.

(23) ראה שיה יצחק למשנה מכות שם (ט, ב) – במשנה וברמב”ם. ובתפארת ישראל שם (אות לא) הקשה כן במשנה.

(24) דפסוק זה נאמר בנוגע לשלש שבארץ כנען.

(25) ראה גם מהריט”ץ הובא בברכי יוסף אריח סתפ”ט אות ג ד”ה ואני. וראה השקו”ט שם בלשון הרמב”ם כאן (וכן בגדר עבר הירדן בכלל). וש”נ (ובברכ”י שם מסיק שלדעת הרמב”ם עבר הירדן אינו בכלל א”י). וראה הנסמן בלקו”ש ח”ג שם.

(ב) אף שקודם הבדלת אותן שבארץ כנען לא חל שם עיר מקלט, הרי לאחר שיהושע הבדיל את הג' שבארץ כנען חל שם עיר מקלט על אותן שבעבר הירדן בדרך ממילא מצד הבדלת משה³¹, ונמצי, שמעשה משה פעל שיובדלו כערי מקלט³², אלא שחלות הדבר לא היתה עד אחרי זמן יהושע [ואולי יש לומר יתירה מזו] – שלאחרי שהבדיל יהושע ג' שבארץ כנען, חל שם עיר מקלט על הג' שבעבר הירדן למפרע³³, מזמן הבדלת משה³⁴.

והנפק"מ בפועל בין שני אופנים אלו³⁵: לאופן הא' ה' יהושע צריך להב-

ערי מקלט נוהגת רק בארץ ישראל (והיא מהמצות התלויות בארץ), לכן א"א ש- יחול דין ערי מקלט על אותן שבעבר הירדן רק לאחר שישנן השלש שבארץ כנען (שהפרשתן הוי עצם המצוה, "שלש ערים תבדיל לך"). וזהו גם החידוש בדין זה לגבי החלות של כל שש ערי מקלט זב"ז, דשם תלוים זב"ז רק לענין דין קליטתם, משא"כ בנוגע לאותן שבעבר הירדן, שאין הכוונה רק בדין קליטתם, אלא שאין כאן חלות שם ערי מקלט כל זמן שלא נבדלו אותן שבארץ כנען.

וי"ל דנפק"מ לענין הנודר, מערי מק- לט שהיו קודם שנכנסו לארץ³⁶.

ו. והנה ע"פ הנ"ל – שקודם הבדלת אותן שבארץ כנען לא חל שם עיר מקלט – יש לעיין מה ה' תוכן דמעשה משה בהבדלת ערי מקלט שבעבר הירדן.

ויש לבאר זה בשני אופנים:

א) ההבדלה היתה הכנה בעלמא (ש- בחר את הערים ותחומיהן, ואולי גם כיוון את הדרכים³⁷), דאף שלא ה' בזה קיום מצוה ולא חלות שם עיר מקלט, מ"מ ה"ז כמו הכנה³⁸ והכשר³⁹ לקיום מצות ערי מקלט לאחר זה.

(28) ראה לעיל הערה 22, שלהרמב"ם (הז בסהמ"צ והז בספר היד) זהו בכלל המצוה.
(29) ראה דב"ר (פ"ב, כ"ב) שמשוה הפרשת ערי מקלט ע"י משה ("אז יבדיל") לדוד "שאמר לו הקב"ה רק אתה לא תבנה לי את הבית הזה... מה עשה ירז את עצמו והתקין כל צרכיו כ' והנה בעניי הכניתי לבית אלקי".

(30) וכפשטות הפירוש ד"הקריאתם" (מסעי לה, יא, דנאמר למשה – "ותזמנו" (ת"א ורש"י שם), ואח"כ (שם, יג"ד) מפרש עוד ענין "והערים אשר תתנו... שלש הערים תתנו מעבר לירדן... שלש הערים תתנו בארץ כנען". וראה ספרי דבי רב לספרי ר"פ מסעי, חסדי דוד לתוספתא מכות רפ"ב.

(31) והיינו שהי' לא מעשה בעלמא אלא גדר בדין. ולפי"ז יל"פ דההשוואה בדב"ר שם להכנה דדוד הוא בזה שדוד גם קידש את העזרה (ראה זככים כד, א). אבל דוחק, כי בדב"ר שם הובא רק הכתוב ע"ד הכנת הזהב כו'.

(32) להעיר, שלהתוספתא והירושלמי מכות שם, גם ג' הערים שבארץ כנען הבדיל יהושע תיכף בכניסתו לארץ, ולא קלטו עד לאחר ירושה וישיבתה. וראה בהנסמן בהערה 30. וראה הערה 34.

(33) ראה צפע"נ עה"ת פרשתנו ג, כה בסופו.
(34) להעיר שלהצפע"נ (הנסמן לעיל סוף הערה 27) גם לפני קליטת כל השש ערים, ע"י עצם הפרשת הערים שבא"י פעל שיקלטו הני שבעבר הירדן, עכ"פ שיהי' כמו מחנה לוי' דמהני שקולט לדעת. ע"ש.

(35) וי"ל דנפק"מ גם בפשטות, אם משה מדד בין כל עיר ועיר, דלאופן הא' י"ל שלא הוצרך לזה כי לא ה' בזה דין הפרשה, משא"כ לאופן

(*) ולא כהדיעה (רש"י מכות ט, ב במשנה ד"ה עד. שם יא, רע"א. רד"ק יהושע כ, ב. רמב"ן פ' שופטים יט, א) – שהפרשת ערי מקלט ע"י יהושע היתה אחרי י"ד שנים שכבשו וחלקו (כפשטות המקור אחר דיהושע שם).

א"כ הלשון, "מצוה שאפשר לקיימה" מד-
בר על האפשרויות מצד החפצא, "מצוה
שאפשר לקיימה"⁴⁰. וזהו תוכן החילוק בין
שני אופנים הנ"ל: לאופן הא' שמעשה
משה ה' רק הכנה בעלמא, הרי מעשהו
נקרא בשם "מצוה" רק מצד הגברא,
שהוא ה' עסוק בהכנה (לדבר מצוה,
אבל מצד החפצא לא נפעל עדיין גדר
של מצוה: משא"כ לאופן הב' הרי חל שם
"מצוה" על מעשה משה גם מצד החפצא,
כיון שהוא הבדיל ערים אלו לערי מקלט
(אלא שלא חל בפועל עד לאחר שיהושע
הבדיל אותן שבארץ כנען).

ובזה פליגי רש"י והרמב"ם – דרש"י
ס"ל שמעשה משה פעל שיחול עליהן שם
עיר מקלט⁴¹ (אלא שהחלות בפועל היתה
אח"כ בימי יהושע), ולכן כ', "מצוה שאפ-
שר לקיימה אקיימנה"; משא"כ הרמב"ם
ס"ל שה' רק הכשר בעלמא, ולכן נקט
לישנא, "הואיל ובאה מצוה לידי אקיי-
מנה"⁴².

ז. מ"ינה של תורה" שבפירושו רש"י:

זה ששלוש הערים שבעבר הירדן לא
קלטו עד שהובדלו אותן שבארץ כנען
דורש ביאור, לכאורה, דכיון שבני גד
ובני ראובן וחצי שבט מנשה כבר התייש-
בו בעבר הירדן (כמסופר בס"פ מטות

דיל עוד פעם את הערים שבעבר הירדן
לאחרי שהבדיל אותן שבארץ כנען, שרק
אז חל עליהם שם עיר מקלט, וכן פירשו
מפרשים⁴³ דברי הספרי⁴⁴, "מנין שצוה
משה את יהושע להפריש להם ערי מקלט
כו", דהיינו "שצוה משה את יהושע
שהוא הוא יפריש כל ששה ערים שגם
אותם שבעבר הירדן לא היו קולטים עד
שהפריש יהושע כל שש ערים"⁴⁵; משא"כ
לאופן השני, לא ה' צ"ל עוד הבדלה ע"י
יהושע, אלא לאחר הבדלת יהושע חל
שם עיר מקלט עליהם (למפרע?) ע"י
הבדלת משה.

ויש לומר, שבזה פליגי רש"י והרמ-
ב"ם, ובהקדם השינוי בין לשון הרמב"ם
ולשון רש"י: ברמב"ם הלשון, "אמר הואיל
ובאה מצוה לידי אקיימנה", והוא לשון
הגמרא במכות: אבל רש"י שינה מלשון
הש"ס וכ', "מצוה שאפשר לקיימה אקיי-
מנה".

והחילוק בין ב' לשונות הנ"ל: הלשון
"באה מצוה לידי" מדגיש אפשרויות קיום
המצוה מצד הגברא ("באה... לידי"), מש-

הב' – ראה רמב"ם שם ה"ז, "וכן מושחין בין כל
עיר ועיר מערי מקלט בתחילת הפרשתן כו"⁴⁶
(וראה שיח יצחק למכות ט, ב) שלדעת הרמב"ם
דין זה הוא (גם) בשלש של עבר הירדן).

(36) תולדות אדם לספרי.

(37) ריש פ' מסעי.

(38) ועפ"ז לכאורה יש לפרש הכתובים ד-
יהושע (כ, ח) בפשטות (ודלא כפרש"י שם), שזה
שנתנו⁴⁷ הערים שבעבר הירדן לערי מקלט היתה
ע"י יהושע.

(39) ואולי י"ל להנפיק מזה – בא' שהי'
נמצא בא' מערים אלו לפניו, דאת"ל שהקליטה היא
לא מה שהוא שם אלא הכניסה לשם (ראה צפע"ג
עה"ת פירשתנו עה"פ), יש לומר, דאם חל עליו שם
עיר מקלט למפרע, נחשב שנכנס לעיר מקלט.

(40) אבל בדפוס ראשון דפרש"י, אפשי לקיים
המצוה אקיימנה" (ועד"ו בכמה כת"י רש"י שתח"י).
(41) ולכן פרש"י הכתוב דיהושע שם, "ומעבר
לירדן ירחו מזרחת נתנו" – "בימי משה כו".
ולהעיר מהוספת רש"י במשנה מכות שם ט, ב
ד"ה לא היו "שלוש שהבדיל משה בעבר הירדן
קולטות".

(42) להעיר מלשון הרמב"ם פיה"מ אבות
(פ"ד מ"ב). וראה תקרי לב יו"ד ח"ב בסופו בקונ-
טרס כנון לחוקר (שיח, ג). ואכ"מ.

וס"פ דברים), מהו הטעם שלא ניתן להם מיד ההגנה דערי מקלט?⁴³

[ואע"פ ש, כל חלוץ מלחמה" עבר עם שאר השבטים לכבוש את ארץ כנען – הרי (א) לא עברו ישראל את הירדן עד לאחר כמה חדשים, ובמשך זמן זה ישבו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה בעריהם שנחלו בעבר הירדן, (ב) ועיקר: גם אח"כ נשארו שם האנשים שקודם כ' ושלמעלה מבן ס', מלבד הנשים והטף].

ואולי י"ל שהטעם הפנימי בדבר הוא – לפי שלא היו צריכים לערי מקלט, וכמו שאמר משה רבינו⁴⁴, "ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום", שכנני היו דבוקים במקום⁴⁵ עד שלא היו שייכים כלל לענין של היפך החיים ר"ל [והרי גם הורג נפש בשגגה צריך כפרה⁴⁶, שמה מובן שחסר אצלו בדביקות עם ה"א].

ויש לומר, שמצב נעלה זה דכנני נפעל בהם ע"י משה רבינו, שהוא העלה אותם לדביקות נעלית זו בה"א באופן ש, חיים כולכם היום", משא"כ לאחר הסתלקות משה⁴⁷ ירדו ממדריגתם כו' ובמילא הוצרכו לערי מקלט.

ח. ועפ"ז יש לבאר החילוק בין שני האופנים הנ"ל בגדר פעולת משה בהב"דלת ערי מקלט בעבר הירדן – אם היתה רק בגדר הכנה בעלמא, או שהבדלתו

פעלה חלות שם עיר מקלט – ע"פ פנימיות הענינים:

ענינו של ערי מקלט אינו רק שלילה – הגנה מגואל הדם – אלא גם ענין של חיוב – ,ונס אל אחת מן הערים האל וחי"י⁴⁸, עבד לי' מידי דתהוי לי' חיותא⁴⁹. ובפנימיות הענין: הריגת נפש בשגגה מורה על שליטת היצר הרע, שהוא השטן והוא המלאך המות⁵⁰, ובלשון התניא⁵¹ – שמקבל חיות מ, מקום המיתה והטומאה", ובעיר מקלט נמשך לו חיות מסטרא דקדושה – ,ונס . . וחי", בחיים אמיתיים, חיים של קדושה הבאים ממקור החיים, ה, אלקים אמת הוא אלקים חיים⁵².

ולכן גם מצות הבדלת ערי מקלט היתה צ"ל בזה פעולת משה, כי על ידו נמשך הענין ד, אתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום" לבני ישראל, כולל גם – המשכת החיות ע"י ערי מקלט⁵³ להורג נפש בשגגה⁵⁴.

(48) פרשתנו ד, מב. וראה גם שופטים יט, ד' ה.

(49) מכות י, א. רמב"ם שם רפ"ו.

(50) ב"ב טז, א.

(51) ח"א פכ"ב (כו, ב). ועד"ז שם אגה"ת פ"ז

(צו, סע"א).

(52) ירמ"י, י.

(53) להעיר דזה שד"ת קולטים ממלאך המות למדין (במכות שם) מהמשך הכתוב בפרשתנו, ש- נאמר (ד, מג) את בצר במדבר וגו' וכתוב בתרי" (שם, מד) וזאת התורה", והיינו תורת משה כהמשך הכתוב, אשר שם משה גר".

(54) ראה מכות שם: "דרש רב שמלאי מאי דכתיב אז יכדיל משה . . אל הקב"ה למשה הורח שמש לרוצחים . . הורחת שמש לרוצחים" – ראה חדא"ג מהרש"א שם. וע"פ הנ"ל י"ל שאין הכוונה רק "שיראו (הרוצחים) וישמחו בהבדלתו (דערי מקלט)", אלא שזה רפואתם והצלתם ממקום המיתה, כתוכן ענין זריחת השמש.

(43) אבל להעיר ממרז"ל (מכות יב, ב. רש"י משפטים כא, ג) דגם במדבר מחנה לוי' קולט.

(44) פרשתנו ד, ד.

(45) ראה גם אוה"ח עה"פ.

(46) רש"י נח ט, ה. וראה מכות ב, ב (ובתוד"ה

מידי – שם יא, ב). ובכ"מ.

(47) ראה וילך לא, טז. שם, כט (ולהעיר מ-

פרש"י שם).

ע"י משה רבינו קשורה עם ירידתו ממדריגתו, להמשיך חיות גם למי שנפל ל"מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו", ולכן פעל עליו חרדה (המסלקת את הדמים):

אבל לאידך, נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, שלא רק שעשה כן בפועל, אלא נתן לב על זה, כי זהו ענינו של רועה נאמן, שמוסר נפשו עבור צאן מרעיתו, וממשיך חיות גם למי שנצטרך ללכת בגולה, ונס. . וחז"ל, עד שגם הוא יתעלה להיות מן "הדבקים בה"א חיים כולכם היום".

וכן תהי' לנו, בגלותנו זה המר, שלא זו בלבד שאין להגלות שום שליטה ח"ו על ישראל, כי ישנה ההגנה הרוחנית דערי מקלט – דברי תורה קולטין⁵⁶, אלא עוד זאת, ש"ונס. . וחז"ל, שנמשך לכאורא מיראל ענין החיים, חיים אמיתיים,

עדי קיום היעוד⁵⁷, "יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו", בחיים הנצחיים⁵⁸, בגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש.

(משיחות ש"פ ואתחנן תשמ"ה)

וזהו תוכן ב' הסברות הנ"ל בגדר פעולת משה:

לאופן הא' שמעשה ידי משה הי' רק בגדר הכנה בעלמא אבל לא פעל ענין של הבדלת ערי מקלט בפועל – ה"ז כדי להדגיש ולהורות שמצד מדריגת משה לא שייך מעיקרא כל הענין דהורג נפש בשגגה ואין צורך בערי מקלט כנ"ל, והיינו שגם ענין המשכת החיות להורג נפש בשגגה הוא למטה ממדריגת משה.

[ויש לומר, שלסברא זו, זה גופא ש' משה עשה רק הכנה בעלמא לערי מקלט (מבלי שיהי' עי"ז חלות בפועל של שם ערי מקלט), הוא לפי שרצה לפעול עי"ז, שגם אח"כ לא יהי' צורך כ"כ בערי מקלט, ע"י שיתמעטו הורגי נפש שיצטרכו לערי מקלט].

אבל לאופן ה' פעל משה חלות שם עיר מקלט – כי אע"פ שמשה מצד עצמו הוא למעלה מכל ענין של הורג נפש בשגגה (גם מהמשכת חיות אליו), מ"מ, להיותו רועה נאמן, הוריד את עצמו להמשיך חיות גם לבנ"י שיצטרכו (לאחרי זמן) לערי מקלט⁵⁹.

וזהו שכ' רש"י, נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, כי הבדלת ערי מקלט

56) לשון התניא הנ"ל הערה 51.

57) נדה לט, רע"א (במשנה) וש"נ.

58) מכות שם. וראה לעיל הערה 53 שלמדנו זה מפרשתנו שם.

59) הושע ו, ב. וראה רש"י ומצוד" שם.

60) רד"ק עה"פ (בסופו). מצוד" שם. ובת-

דב"א רבא פ"ה ד, ב"ים השלישי" קאי על עוה"ב, וראה אוה"ת עה"פ, רד"ה יחינו תרג"ט – דקאי על עולם התחי', שאז יהיו חיים נצחיים (זח"א קיד, ב).

55) וי"ל שזהו החילוק דב' הלשונות במכות שם, אם א"ל הקב"ה, הורח שמש לרוצחים" או "הורחת שמש לרוצחים", דכפשוטו (ראה פרש"י למהרש"א) החילוק הוא אם הקב"ה ציוהו עי"ז או שמשה מעצמו הבדילן – ועי"פ הנ"ל יש לומר, שכיון דמשה מצ"ע הוא למעלה מזה (כאופן הא'), רע"ז אמר, "הורחת": וכדי להמשיך חיות גם להורג נפש בשגגה, הוצרך להיות ציווי ונתינת כח מיוחד – "הורח כו".

ואתחנן ב

הנחתו, ד"כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (וכנפסק ברמב"ם), ואמאי הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד?

ותמיהה זו היא לא רק במנין המצוות, אלא גם בגוף ההלכות עצמן, דבכל פעם מקדים הרמב"ם הלכות תש"ר להלכות תש"י, החל מריש הל' תפילין שכ' „ארבע פרשיות אלו כו' ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד", וכן אח"כ: בריש פרק ב' בכתיבת הפרשיות, מתחיל „כיצד כותבין את ה' תפילין של ראש כו' (ואח"כ) ושל יד כותבין אותם כו'"; בפ"ג בעשיית הכתים — „כיצד עושים תפילין של ראש כו'”,

בלשונו במנין המצות שבריש ס' היד (מ"ע יב) „לקנונר תפילין בראש" (ע"ש) — ולכן הקדימם גם הרמב"ם.

אבל נוסף שצ"ע בעצם התי', הרי מובן גודל הדחוק לתרץ כן הקדמת הרמב"ם השל ראש להש"י בכ"מ.

(4) מנחות לו, א.

(5) הל' תפילין פ"ד ה"ה.

(6) ולהעיר משאלות פ' בא (שאילתא מה בתלתה) „דמחיבין דבי ישראל... תפילין בראשי הון (ואח"כ) ותפילין בדרעיהון”.

(7) משא"כ בהלכות אודות שניהם יחד, פ"ע מים מקדים של ראש ולפעמים של יד (ראה פ"ג ה"ו (בין של ראש בין של יד). שם ה"י (בין ש"י בין ש"ר). שם ה"ד (בין ש"ר בין ש"י). ה"ט (וראה שם ה"ז). פ"ד ה"ג. שם ה"ד. ואכ"מ.

(8) ה"ב.

א. במנין המצות שבריש הל' תפילין, כתב הרמב"ם (אודות שתי המצות שב' הלכות אלו: א) להיות תפילין על הראש, (ב) לקשרם על היד.

וכבר תמהו מפרשים על זה שהקדים הרמב"ם כאן תפילין של ראש לתפילין של יד (וכן בספר המצות שלו, שמנה תפילין של ראש לפני תפילין של יד) — שהרי זה היפך סדרא זקרא, דבפסוק מפורש „וקשרתם לאות על ידך (והדר) והיו לטוטפות בין עיניך”, וכן הוא סדר

(1) מצוה י"ג. וכן במנין המצות שלו בריש ס' היד (אבל בס' המדע — ירושלים, תשכ"ד — הובאה גירסא מכת"י, דשם מצות תש"י באה לפני תש"ר).

(2) פרשתנו ו, ח. וכן הוא סדרם בשאר ג' פרשיות ותפילין (בא י, ט. שם, טז. עקב יא, יח).

ולהעיר מפ"י הוהר עה"פ (שה"ש ח, ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך — דחותם על לבך הוא תש"ר (דהיינו הצועות של ראש דתליין על לבא), וחותם על זרועך היא תפלה של יד (תקו"ז תכ"ב (סה, ב). לקו"ט שה"ש רד"ה שימני (מה, א). וראה הנסמן שם) — תש"ר קודם לתש"י, ונת' הטעם לסדר זה ע"ד החסידות באמרי בינה ש' התפילין פ"ל. ע"ש.

(3) בשו"ת בנין שלמה (למהר"ש כהן מ"צ דווילנא) ס"ד מתרץ ע"פ המובא בסה"ד (ד"א תתקל) בוויכוח משה רבינו עם ר"ת, דמשה אמר שצ"ל קשירה בשל ראש, כי „וקשרתם לאות” קאי על של ראש „שהם לאות” — ונמצא, שבכתוב הקדים ש"ר לש"י. ומפרש שזוהי שיטת הרמב"ם שהזכיר (פ"ג סה"א) רק קשר הצועות בצורת דל"ת שהוא של התש"ר (וראה שם ה"ג). וכן מדויק

(*) אבל בחקו"ט ח"א י"ח, א) מפרש „על לבך” על תש"י „ועל זרועך” על תש"ר. ע"ש.